

Ziyalılarımızın və din xadimlərinin multikultural mühitin formalaşmasında rolu...

Məhəmmədəli Qəribli

Ölkəmizdə multikultural və tolerant cəmiyyətin yaranıb inkişaf etməsində coğrafi faktorun da rolu böyük olub. Belə ki, Azərbaycanın əlverişli bir coğrafi ərazidə və müxtəlif milli mədəniyyətlərin qovşağında yerləşməsi burada bir sıra xalqların və milli azlıqların məskunlaşmasına təsir göstərmişdir. Azərbaycanın bu əlverişli coğrafi mövqeyi onun etnik mədəni müxtəlifliyə malik bir cəmiyyət kimi formalaşmasında da öz əhəmiyyətini ortaya qoyub.

Ancaq ölkədə multikulturalizmin inkişafı təkəcə əlverişli coğrafi amildən asılı deyil. Çünki dünyada elə ölkələr var ki, onlar da Azərbaycan kimi əlverişli coğrafi məkanda yerləşir. Lakin həmin ölkələrin bir çoxunda multikulturalizmin vəziyyəti Azərbaycandakından çox aşağıdır. Bunun əsas səbəbi isə Azərbaycanın multikulturalizmi dövlət siyasəti kimi qəbul etməsidir. Multikulturalizm Azərbaycanda, dövlət siyasəti ilə yanaşı, həm də əhalinin həyat tərzidir. Azərbaycanda multikulturalizmin siyasi əsasları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bəndlərində, qanunvericilik aktlarında, fərman və sərəncamlarda öz əksini tapıb.

Ölkədə milli azlıqlar və başqa millətdən olan xalqlar yerli əhali kimi sabitlik və rifah içərisində yaşayır

Ölkəmizdə yaşayan müxtəlif millətlərin və etnik azlıqların bərabərhüquqlu olması, yəni onlara yerli əhali ilə müqayisədə fərq qoyulmaması ölkədə multikulturalizm siyasətinin uğurla həyata keçirilməsinin əyani sübutudur. Hazırda Azərbaycanda ölkənin əsas və çoxluq təşkil edən əhalisi - azərbaycanlılarla yanaşı, bir sıra digər millət, xalq və etnik azlıqlar da yaşayır. Azərbaycanda yaşayan millətlər əsasən ləzgilər, ruslar, talışlar, avarlar, türklər, tatarlar, gürcülər, yəhudilər və kürdlərdən ibarətdir. Ölkədə multikulturalizmin sosial iqtisadi inkişafa təsiri bundan ibarətdir ki, burada müxtəlif millət nümayəndələri yerli əhali kimi iqtisadiyyatın istənilən sahəsində müəssisə açaraq əhalinin tələbatını ödəyə bilər. Bundan başqa, onlar iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə investisiya yatıraraq həm mənfəət əldə edə, həm də ölkənin iqtisadi inkişafına təsir göstərə bilər. Bu gün Azərbaycanda fəaliyyət göstərən və ölkənin sosial iqtisadi inkişafında rol oynayan bir çox iri müəssisələr var ki, o müəssisələrin rəhbərləri ölkəmizdə məskunlaşan qeyri azərbaycanlılardır. Hər bir ölkənin makroiqtisadi göstəricilərindən biri ölkə əhalisinin rifah səviyyəsidir. Qeyd edə bilərik ki, multikulturalizm ölkəmizdə yaşayan yerli əhalinin və başqa millətlərin rifahına da müsbət təsir göstərir. Ölkəmizdə siyasi və iqtisadi sabitliyin hökm sürməsi, yerli əhali ilə birgə başqa millətlərin də sülh və əminamənlik içərisində yaşaması, onların hüquqlarının qorunması və eləcə də onların yerli əhali kimi bərabərhüquqlu olması ölkəmizdə rifah səviyyəsinin yüksək olduğunu göstərir. Buna misal olaraq qeyd edə bilərik ki, ölkədə yaşayan milli azlıqlar və başqa millətdən olan xalqlar yerli əhali kimi müxtəlif təşkilatlarda və müəssisələrdə işləyib əmək haqqı alaraq sabitlik və rifah içərisində yaşayırlar. Həm də onlar yerli əhali kimi dövlətə vergi ödəyərək dövlət büdcəsinin formalaşmasında rol oynayırlar.

Beynəlxalq aləmdə Bakı şəhəri ilə bağlı iki ifadə tez-tez işlədilir...

Azərbaycanda tolerantlıq, multikulturalizm, dinlər və mədəniyyətlərə arası dialoq sahəsində müxtəlif tərəflərin bir araya gəlməsi istiqamətində kifayət qədər tədbirlər həyata keçirilir. Azərbaycan son on ildə bu sahədə onlarla beynəlxalq və regional konfrans, forum və simpoziuma ev sahibliyi edib. Fəxrlə deyə bilərik ki, bu gün beynəlxalq aləmdə Bakı şəhəri ilə bağlı iki ifadə tez-tez işlədilir: mədəniyyətlərə arası dialoq üzrə Bakı prosesi və tolerantlığın təşviqi üzrə Bakı prosesi. Bunlardan əlavə, Azərbaycan tolerantlıq və multikulturalizm sahəsində təcrübəsini yaymaq və təbliğ etmək, eləcə də bu dəyərləri beynəlxalq aləmdə təşviq etmək məqsədilə nüfuzlu təşkilatlarla, o cümlədən BMT, YUNESCO, İSESKO, ATƏT və digər qurumlarla yaxından əməkdaşlıq edir. Azərbaycanda din sahəsində aparılan dövlət siyasətinin, ölkəmizin dinlər və mədəniyyətlərə arası dialoqa dəstək verməsinin beynəlxalq aləmdə təbliğ edilməsi, eləcə də ölkəmizin tolerantlıq təcrübəsinin yayılması baxımından əhəmiyyətli tədbirlərdən biri də 26-27 aprel 2010-cu ildə keçirilmiş Dünya Dini Liderlərinin Bakı Sammiti olub. Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi və Rus Pravoslav Kilsəsinin təşəbbüsü ilə təşkil edilmiş Sammitin təşkilatçılığını Azərbaycan hökuməti öz üzərinə götürüb. Sammitdə dünyanın nüfuzlu dini mərkəzlərinin nümayəndələri, o cümlədən Rus Pravoslav, Gürcü Pravoslav, Erməni Qriqorian kilsələrinin rəhbərləri, Vatikanın, Konstantinopol Patriarxlığının, İslam dünyasının nüfuzlu din xadimləri iştirak edib. Şübhəsiz ki, bu sahədə Azərbaycanın təşkilatçı kimi ev sahibliyi etdiyi mötəbər tədbirlərdən biri Ümumdünya Mədəniyyətlərə arası Dialoq Forumudur. İndiyədək

Bakıda 5 dəfə Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu təşkil olunub və hər dəfə uğurlu nəticələr əldə edilib.

Bu gün Azərbaycanın tolerantlıq modeli dünyanın 28 universitetində öyrənilir

Beynəlxalq aləmdə Bakı prosesi kimi təqdim və qəbul edilən bu Forum dünyada mütəmadi keçirilən mötəbər tədbirlərdən hesab olunur. Azərbaycanın ev sahibliyi etdiyi beynəlxalq tədbirlərdən biri “Dövlət və din: qloballaşan dünyada tolerantlığın gücləndirilməsi” mövzusunda I Beynəlxalq Bakı Forumudur. Tədbirdə qeyd olunan sahədə vahid prinsipləri özündə ehtiva edən “Bakı Platforması” adlı sənəd qəbul edilib. Forumun işinə 30-dan artıq ölkədən nümayəndələr qatılıb və onun mütəmadi keçirilməsi barədə qərar qəbul olunub. 2016-cı il dekabrın 1-də Bakıda Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının təşkilatçılığı ilə “Qafqazda dini tolerantlıq ənənələri və Azərbaycanın multikulturalizm modeli” mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib. Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin (QMİ) sədri şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin sədrliyi ilə keçirilən konfransda Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının üzvləri, dövlət, din xadimləri, Rus Pravoslav və Gürcüstan Pravoslav kilsələrinin nümayəndələri, bir sıra ölkələrin səfirləri iştirak edib. Konfransın məram və vəzifələrindən məlum olub ki, bu gün Azərbaycanın tolerantlıq modeli dünyanın 28 universitetində öyrənilir. Qafqaz xalqlarını birləşdirən dəyər tolerantlıqdan irəli gələn dəyərdir. Azərbaycan xalqının ənənəsində də tolerantlıq var. Bu gün Azərbaycanda tolerantlıq dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılıb.

Multikulturalizm ideyalarının təbliğində Azərbaycan dünya miqyasında çox önəmli rol oynayır

2016-cı il oktyabrın 2-də Roma Papası Fransisk Azərbaycan Respublikasında səfərdə olub. Prezident İlham Əliyev Roma Papası Fransisklə görüşü zamanı bu il Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan edildiyini bildirib: “Bizim üçün multikulturalizm həm həyat tərzidir, həm də dövlətimizin apardığı siyasətdir. Multikulturalizm ideyalarının təbliğində Azərbaycan dünya miqyasında çox önəmli rol oynayır. Əfsuslar olsun ki, bəzi xadimlər, siyasətçilər, liderlər multikulturalizmlə bağlı bədbin fikirlər söyləyirlər ki, multikulturalizm iflasa uğrayıb, bunun gələcəyi yoxdur. Bu çox təhlükəli və yanlış fikirlərdir. Biz isə Azərbaycanda sübut edirik ki, multikulturalizm yaşayır, inkişaf edir, bizim ölkəmizi irəliyə aparır. Multikulturalizmin ünvanlarından biri Azərbaycandır. Fəxr edirik ki, biz çoxmillətli, çoxkonfessiyalı ölkəyik, Azərbaycanda yaşayan bütün dinlərin nümayəndələri ləyaqətlə yaşayırlar...”

2017-ci il dekabrın 21-22-də Bakıda “2017 - İslam Həmrəyliyi İli: Dinlər və mədəniyyətlərarası dialoq” mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib. “İslam Həmrəyliyi İli”nin yekunlaşması ilə bağlı keçirilən konfrans Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi və Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən birgə təşkil olunub. Beynəlxalq konfransın açılışında 40-a yaxın ölkədən 150-dək nümayəndə, o cümlədən tanınmış dövlət, din və elm xadimləri, 8 beynəlxalq təşkilatın rəhbərləri və təmsilçiləri, müxtəlif ölkələrin dövlət başçılarından xüsusi nümayəndələri, dini konfessiya rəhbərləri, hökumətin və parlamentin üzvləri, diplomatik korpusun və ictimaiyyətin nümayəndələri iştirak edib.

“Biz ziyalılarımızın və din xadimlərimizin dilindən irqçiliyə, şovinizmə, dini radikallığa çağırışlar eşitmirik”

İctimai Siyasi Proseslər Beynəlxalq Əlaqələr Mərkəzinin rəhbəri Samir Adıgözəlli qəzetimizə açıqlamasında bildirdi ki, Azərbaycanda bu mühit elə-belə yaranmayıb: “Biz görürük ki, burada bir sıra parametrlərin əlaqəsi, vəhdədi mövcuddur. Dövlət siyasəti qanunverici baza ilə yanaşı, həm də ziyalılarımızın və din xadimlərinin bu istiqamətdə əvəzsiz xidməti var. Ölkəmizdə, milli mənsubiyyətdən asılı olmayaraq, heç kim özünü konkret olaraq hansısa xalqın ziyalı oğlu saymır. Əldə etdikləri bütün nailiyyətlərin fonunda özlərini Azərbaycan ziyalısı kimi təqdim edirlər. Biz görürük ki, məhz ölkəmizin ziyalı potensialı tolerant, multikultural mühitin formalaşmasında mühim rola sahibdir. Onlar bu təbliğati imzaları ilə dərc etdikləri kitablarda, elmi vəsaitlərdə aparır. Eyni zamanda, KİV-lərdəki çıxışlarında bu dayanıqlı modeli təbliğ edirlər. Biz ziyalılarımızın və din xadimlərimizin dilindən irqçiliyə, şovinizmə, dini radikallığa çağırışlar eşitmirik. Din xadimlərinin də bu yöndə fəaliyyəti təqdirəlayiqdir. Hətta onlar ölkəmizlə bağlı həqiqətlərin dünyaya yayılması ilə bağlı təbliğatda da yaxından iştirak edirlər. Ermənilərin Türkiyədə onlara mənsub olduğunu iddia etdikləri Axtamar kilsəsilə bağlı biz ölkəmizdəki din xadimləri ilə ciddi işlər görmüşük. Alban-Udi cəmiyyətini təmsil edən din xadimlərini həmin kilsəyə apardıq. Onlar publika qarşısında sübut etdilər ki, həmin kilsə ermənilərə deyil, məhz udilərə məxsusdur. Ölkəmizdəki bütün dini təbəqələrə məxsus olan dini bayramlarda biz dinlərin təmsilçisi olan xadimlərin hamısını bir masa ətrafında görürük. Onların bütün dualarında ümumi Azərbaycan üçün xoş istəklər olur. Əsas dini bayramlarda Prezidentin icmalara ünvanladığı bayram təbriklərini görürük”.

İSBAM sədrinin sözlərinə görə, ölkəmizdə milli ayrışdırıcılıq, dini zəmində qarşıdurmalar yaratmaq istəyənlər də az deyil: “Ölkəmizi istəməyən qüvvələr bunu hətta hazır resept də sayırlar. Ancaq ölkəmizdəki

ziyalıların və din xadimlərinin ayıq tərپənişı, vəhdəti həmin məkrli niyyətlərin həyata keçməsinə şərait yaratmır. Hesab edirəm ki, ziyalılarımız və din xadimlərimiz bundan sonra da ölkəmizdəki vəhdətin davamlı olmasında əzəli fəaliyyətlərini davam etdirəcəklər”.